

**Univerzita Palackého v Olomouci**  
**Institut celoživotního vzdělávání**  
Studijní skupina Mladá Boleslav



# **PROFESIOGRAFIE ŠKOLNÍHO PSYCHOLOGA**

Bakalářská práce

**MARTIN GALBAVÝ**

**Vedoucí práce**  
Mgr. Jaroslava Stolařová

**PRAHA**  
**2013**

Prohlašuji, že jsem tuto závěrečnou práci vypracoval samostatně. Uvedl jsem všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpal.

.

V Praze dne 2. 3. 2013

.....

Podpis

**Poděkování:**

Děkuji všem učitelům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, a kolegům za podnětné připomínky.

# OBSAH

1. Úvod.....	- 4 -
2. Vymezení činnosti školního psychologa.....	- 6 -
2.1 Historie profese školního psychologa .....	- 6 -
2.2 Koncepce školního psychologa v zákoně.....	- 7 -
2.3 Poradenské služby ve škole.....	- 10 -
2.4 Metody a formy práce .....	- 11 -
2.5 Školní psycholog ve vztahové síti školy .....	- 15 -
3. Metodologický rámec výzkumu.....	- 18 -
3.1 Metody .....	- 18 -
3.2 Problémy .....	- 18 -
3.3 Cíle .....	- 19 -
3.4 Zkoumaný soubor učitelů.....	- 19 -
3.5 Organizace a průběh šetření u souboru učitelů .....	- 19 -
4. Výsledky výzkumu.....	- 21 -
4.1 Základní výstupy.....	- 21 -
4.2 Vyhodnocení .....	- 27 -
5. Profesiografie .....	- 29 -
5.1 Profesní identity školního psychologa .....	- 29 -
5.2 Vzdělání školního psychologa .....	- 30 -
5.3 Náplň práce školního psychologa .....	- 30 -
5.4 Specifika práce školního psychologa .....	- 32 -
6. Závěr .....	- 34 -
7. Seznam grafů.....	- 35 -
8. Seznam příloh .....	- 35 -
Literatura.....	- 36 -
Anotace .....	- 39 -
Příloha č. 1 .....	- 40 -
Náplň práce školního psychologa .....	- 40 -
Příloha č. 2 .....	- 43 -
Dotazník.....	- 43 -

## 1. Úvod

Téma školních psychologů jsem si vybral, jelikož v této oblasti pracuji, a denně se s touto problematikou setkávám. Na základě vlastních zkušeností mi vyplynulo téma postavení psychologa v systému školství a jeho základní charakteristika. Rozhodl jsem se tedy provést studii, a zmapovat postavení školních psychologů v současném školském systému.

Institut školního psychologa se v českém prostředí objevuje již od počátku devadesátých let. Většího ocenění a rozvoje dosáhl, ale až v posledních několika letech. Některé školy si pozici školního psychologa udržují již delší dobu, pro jiné je novinkou. Z profesního hlediska mělo velký podíl zejména legislativní ukotvení profese školního psychologa v roce 2005. Následně pak realizace projektů VIP – Kariéra a RŠPP VIP Kariéra II. v letech 2005 – 2008 a 2009 – 2011. Díky těmto projektům se podařilo podstatně zvýšit počet školních psychologů na českých školách a uvést tuto profesi do širšího veřejného povědomí. Ruku v ruce s tím šla i odborná diskuse o metodických, kompetenčních a dalších otázkách školních psychologů v rámci škol. Celkově je toto prostředí v současnosti velmi dynamické, a průběžně dochází ke koncepčním změnám v rámci podpůrných projektů, i ve fungování psychologů ve školách.

Cílem této práce je nastínit koncept profese školního psychologa, odpovídající současným požadavkům na tuto profesi. Pokusíme se představit institut školního psychologa z pohledu jeho právního zařazení. Podíváme se na jeho umístění v systému školy, v systému poradenství, a pokusíme se stanovit předpoklady pro vykonávání této profese.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. První, teoreticky orientovaná, je zaměřena na zmapování nedávných začátků a postupného vývoje školní psychologie v České republice. Dále nastiňuje prostředí, ve kterém školní psycholog pracuje a jaká je jeho náplň práce. Důraz je kladen především na začínající školní psychology. V druhé (výzkumné, praktické) části práce se budu zabývat problematikou vnímání profese školního psychologa nejbližšími přímými aktéry, tzn. učiteli, kteří jsou se školními psychology v každodenním kontaktu. V této výzkumné části jsem se rozhodl pro využití metody dotazníku, které nám pomohla sesbírat relevantní informace. Cílem této části práce bylo získat pohled nejbližších spolupracovníků, a tak dotvořit profil školního

psychologa do optimální podoby. Na závěr bych se pokusil o vymezení profese školního psychologa a nastínění jeho profesní charakteristiky.

Věřím, že touto studií přispěji do mozaiky odborných prací, vznikajících ve prospěch školní psychologie. Osobně mě tato práce pomohla lépe uchopit ducha a podstatu mého profesního směřování.

## **2. Vymezení činnosti školního psychologa**

### **2.1 Historie profese školního psychologa**

Školní psycholog pracuje přímo na škole. Denně se setkává se svými žáky či studenty. Jeho činnost má řadu neocenitelných výhod - je neustále k dispozici, může okamžitě reagovat krizovou intervencí, zná dobře jednotlivé třídy, žáky v nich, které má v longitudinální péči, má možnost sledovat jejich individuální psychický vývoj, zná rodinné, emoční a sociální zázemí dětí, a často se těší jejich důvěře. Navíc důvěrně zná i školní klima, pedagogický sbor. Jeho dostupnost pro celý rodinný systém je jedinečná. Ale toto jeho postavení nevzniklo zčistajasna. Předcházel tomu postupný a dlouhodobý vývoj.

„V předválečném Československu se funkce školního rádce-psychologa promýšlela již ve 30. letech (prof. C. Stejskal)“ (Mareš, 1997). Současně vycházely různé články zaměřující se na školního psychologa a poradenství ve škole (Hvozdík, 1986). První podrobnější publikace s názvem Funkce školního psychologa, vyšla v roce 1934. Jejím autorem byl F. Ohera. Pojednává o problematice školních psychologů a vymezila okruhy jejich práce. Školní psycholog by se měl zabývat diagnostikou vývoje dítěte a jeho předpoklady pro střední školu, diagnostikovat jeho psychické schopnosti a osobnost, měl by pracovat s neprospívajícími žáky, věnovat se nesprávnému chování žáků, spolupracovat při výzkumné činnosti a také spolupracovat s učiteli a rodiči žáků (Valihorová, Gajdošová, 2011). Dalším významným mezníkem byl pak rok 1989 a následný rozvoj profese školního psychologa, tak jak ho známe dnes.

„V červnu 1990 byla ustavena Asociace školní psychologie ČSFR, v jejímž čele stanul dr. Anton Furman. Po rozdělení České a Slovenské federace existovala od r. 1993 do r. 1994 pouze slovenská Asociácia školskej psychológie. Od roku 1990 je AŠP také součástí ISPA“ (Zapletalová, 2002, s. 2). V roce 1994 na 3. sjezdu AŠP bylo schváleno založení asociace společně pro Českou a Slovenskou republiku. AŠP ČR a SR je podporována Mezinárodní asociací školní psychologie ISPA (Furman, 2001). „Od roku 1997 pracuje také česká sekce Asociace školní psychologie. Její stanovky jsou identické se stanovami společné AŠP ČR a SR. AŠP ČR a SR vydává časopis Školský psycholog pod redakčním vedením profesora J. Mareše“ (Zapletalová, 2002, s. 2).

## 2.2 Koncepce školního psychologa v zákoně

Legislativní ukotvení školní psychologie v České republice přišlo mnohem později, než školní psychologové do škol. Nějakou dobu tak školní psychologové pracovali skoro ilegálně, a vedení škol balancovalo na hraně zákona, když již od roku 1991 zaměstnávalo psychology v této profesi (Štech, 2002).

V současné době je stěžejním dokumentem *Vyhlášku č. 72/2005 Sb.*, která nabyla účinnosti až 9. února 2005. Do té doby platil Metodický list k poskytování poradenských služeb na školách a školských zařízeních č.j. 13 409/98–24 z roku 1998, který doporučoval pracovní náplň a řešil kvalifikační předpoklady školních psychologů. Kromě tohoto organizačního předpisu u nás do roku 2005 žádný jiný dokument neřešil postavení a náplň práce školního psychologa ve škole. *Vyhláška č. 72/2005 Sb.* říká, že poradenské služby poskytuje škola a školská poradenská zařízení bezplatně a to žákům, jejich zákonným zástupcům, a také školám či školským zařízením. Podmínkou poskytnutí služeb je informovaný písemný souhlas žáka nebo, v případě jeho nezletilosti, zákonného zástupce. Žák musí být informován o tom, co se s ním během poradenských služeb bude dít, jaké jsou cíle, postupy, rizika, následky i výhody využití poradenských služeb ještě předtím, než bude poradenská služba poskytnuta. Žádost o poskytnutí služby může podat žák, zákonný zástupce, škola nebo školské zařízení. Poradenská služba v případech stanovených zákonem může být žákovi poskytnuta i bez souhlasu zákonného zástupce. V rámci školy se jedná zejména o tzv. krizové intervence.

Ve škole jsou poradenské služby zabezpečovány výchovným poradcem a školním metodikem prevence, nebo školním psychologem a speciálním pedagogem. Ze zákona se tyto odborníci zaměřují na:

- a) „prevenci školní neúspěšnosti,
- b) primární prevenci sociálně patologických jevů,
- c) kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,



- d) odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním,
- e) péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků, průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s neprospěchem a vytváření předpokladů pro jeho snižování a
- f) metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálně pedagogických poznatků a dovedností do vzdělávací činnosti školy“ (*Vyhláška*, 2005, s. 492).

Zákon vymezuje standardní činnosti jednotlivých pracovníků, kteří poskytují poradenské služby ve škole. Ze zákona je činnost školního psychologa rozdělena do tří větších okruhů. Jedná se o diagnostiku a depistáž, konzultační, poradenskou a intervenční práci a metodickou práci a vzdělávací činnost. Zákon doplňuje ještě *Věstník* (2005), jehož součástí je Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole (č.j. 27 317/2004-24). Ten podrobněji charakterizuje poradenské služby poskytované školou a doplňuje jej. Za poradenské služby zodpovídá ředitel školy nebo pověřený pracovník. Školám, které mají pět set a více žáků doporučuje využití služeb školního psychologa nebo školního speciálního pedagoga s tím, že úvazek by neměl klesnout pod 0,5. Odborník s menším úvazkem ztrácí „svou funkčnost pro činnost školy jako systému“ (*Věstník*, 2005).

#### Diagnostika, depistáž

- 1) Spolupráce při zápisu do 1. ročníku základního vzdělávání.
- 2) Depistáž specifických poruch učení v základních a středních školách.
- 3) Diagnostika při výukových a výchovných problémech žáků.
- 4) Depistáž a diagnostika nadaných dětí.
- 5) Zjišťování sociálního klimatu ve třídě.
- 6) Screening, ankety, dotazníky ve škole.

### Konzultační, poradenské a intervenční práce

- 1) Péče o integrované žáky (pomoc při sestavování individuálního vzdělávacího plánu, vedení).
- 2) Individuální případová práce se žáky v osobních problémech (konzultace, vedení).
- 3) Krizová intervence a zpracování krize pro žáky, pedagogické pracovníky a zákonné zástupce.
- 4) Prevence školního neúspěchu žáků (náprava, vedení, apod.).
- 5) Kariérové poradenství u žáků.
- 6) Techniky a hygiena učení (pro žáky).
- 7) Skupinová a komunitní práce s žáky.
- 8) Koordinace preventivní práce ve třídě, programů pro třídy apod.
- 9) Podpora spolupráce třídy a třídního učitele.
- 10) Individuální konzultace pro pedagogické pracovníky v oblasti výchovy a vzdělávání.
- 11) Konzultace se zákonnými zástupci při výukových a výchovných problémech dětí.
- 12) Pomoc při řešení multikulturní problematiky ve školním prostředí.

### Metodická práce a vzdělávací činnost

- 1) Participace na přípravě programu zápisu do 1. ročníku základního vzdělávání.
- 2) Metodická pomoc třídním učitelům.
- 3) Pracovní semináře pro pedagogické pracovníky (konzultace a metodické vedení).
- 4) Účast na pracovních poradách školy.
- 5) Koordinace poradenských služeb poskytovaných ve škole (výchovný poradce, školní metodik prevence, třídní učitelé).
- 6) Koordinace poradenských služeb mimo školu a spolupráce se školskými poradenskými zařízeními, zdravotnickými a dalšími zařízeními.

- 7) Metodické intervence z psychodidaktiky pro učitele, včetně podpory při tvorbě školního vzdělávacího programu.
- 8) Besedy a osvěta (zákonným zástupcům).
- 9) Prezentační a informační činnost.
- 10) Participace na přípravě přijímacího řízení ke vzdělávání ve střední škole.

Konkrétní pracovní náplň školního psychologa je součástí této práce a uvádíme ji v Příloze č. 1.

### **2.3 Poradenské služby ve škole**

Poskytování poradenských služeb přímo v prostředí školních institucí není tedy žádnou velkou novinkou, jak jsme si pověděli, už v předchozích kapitolách. Hlavní část poradenských služeb byla dříve v kompetenci výchovných poradců a jejich činnost upravena vyhláškou č.130/1980 Sb., která specifikovala podmínky stanovené zákonem č. 77/1978 Sb., o státní správě ve školství. Jejich působnost však vyhláška vymezovala poměrně obecně, s výjimkou konkrétněji specifikované působnosti v oblasti kariérového poradenství. Ostatní specifické poradenské činnosti přisuzovala vyhláška spíše na školách nezávisle fungujícím pedagogicko - psychologickým poradnám.

Jak uvádí Lazarová (2008), již od roku 1990 však bylo možné zaznamenat poptávku po rozšíření a prohloubení podoby školních poradenských služeb a jejich přenesení přímo do škol, a to zejména ze strany ředitelů základních škol. Již v této době bylo možné sledovat ze strany některých škol snahu zajistit poradenské služby přímo ve škole. Tato snaha však narážela na otázku financování této činnosti a formální překážky při vykazování jejich činnosti z důvodu neexistence vymezení funkcí a náplně práce těchto pracovníků v legislativě.

Ze strany odborné veřejnosti docházelo k volání po dalším rozvinutí koncepce poradenských služeb v českém školském systému a jasném legislativním ukotvení, které by ředitelům škol umožnilo odborné pracovníky zaměstnávat. Stěžejním argumentem škol byla relativní nedostupnost poradenské péče ze strany pedagogicko - psychologických poraden (především z důvodu dlouhých čekacích lhůt), a jejich

relativní odtrženosti od specifické reality a prostředí každé ze škol. V odborné diskusi se proto stále častěji objevoval požadavek na zajištění možnosti působení týmu odborných poradenských pracovníků, kteří by byli součástí školní instituce a měli tak díky znalosti mikroklimatu školy možnost lépe preventivně působit i reagovat na vznikající problémy.

Mezi nejčastěji skloňovanými argumenty pro zdůvodnění potřebnosti navrhovaných změn v systému pedagogicko-psychologického poradenství Zapletalová (2001) jmenuje mj. nárůst požadavků na učitele v oblasti pedagogicko-psychologických kompetencí, nutnost vytvoření podmínek pro včasné odhalování problémů v psychickém a sociálním vývoji žáků a pro primární prevenci těchto rizikových jevů, které se na jejich vzniku podílejí, vzrůstající důležitost integrace dětí se zdravotním a sociálním handicapem a zamezení jejich segregace ve společnosti. V důsledku odborné diskuse docházelo k postupnému promítnutí záměru prosazovat institut školních poradenských služeb do strategických dokumentů vzdělávací politiky. Jednalo se zejména o poměrně konkrétní formulaci závazku umožnit zavádění funkce školních psychologů a školních psychologů do škol v jedné z kapitol Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize), a také vydání Metodického listu k poskytování poradenských služeb na školách a ve školských zařízeních (1998). Ten v rámci snahy o formulaci konkrétních cílů kromě výše zmíněného prosazoval také myšlenky vytvoření podmínek k realizaci Minimálního preventivního programu, zlepšení podmínek pro vytváření a realizaci preventivních programů a zlepšení podmínek pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Problematika byla následně dále rozpracována návazným metodickým dokumentem nazvaným Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole (2005), který vymezil následující předpokládané přínosy popsané integrace poradenských služeb a vytvoření školních poradenských pracovišť přímo na školách.

## **2.4 Metody a formy práce**

Variabilita práce školního psychologa je dána množstvím rozličných metod a forem jeho práce. Stěžejní zůstává práce s dětskými kolektivy - např. třídami či skupinami vybraných jedinců.

Práce se třídami - začíná vedením třídnických hodin, screening prvních tříd - konstituování třídního kolektivu, krizové intervence v případě výskytu narušení vztahů mezi dětmi, vedení třídnických hodin jako prostorů pro primární prevenci a osobnostní rozvoj žáků, různé screeniny a diagnostika tříd.

Individuální práce s žáky začíná v případě výskytu problému, zde bývají zadavatelé rodiče a učitelé, samy děti přicházejí zřídka. Školní psycholog oslovuje žáky přímo ve školním prostředí, jedná s nimi v době jejich výuky, popř. o přestávce. Omlouvání žáků z výuky probíhá ústní formou, dohodou s vyučujícími. Pokud to okolnosti vyžadují, je s dítětem zahájena soustavná terapeutická práce. K individuální práci řadíme také podrobnou diagnostiku, která začíná pozorováním při zápisu do první třídy, přes screeniny v první a druhé třídě, pokračuje diagnostikou v šesté a poté v deváté třídě. S výsledky jsou seznamováni rodiče průběžně a pro individuální péči o dítě vyžaduje psycholog souhlas rodičů. Pouze v případě, kdy žák vyhledá školního psychologa v akutní krizové fázi, se postupuje individuálně

S učiteli probíhá práce odlišně - jedná se o konzultace, metodickou pomoc, semináře, výcviky či profesní skupiny. Stejně tak se školní psycholog účastní pedagogických rad a provozních porad. Konzultace, kdy vyučující přichází s konkrétním dotazem či problémem, je pak nejčastější formou spolupráce. Metodicky pomáhá školní psycholog především začínajícím učitelům. V rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků jsou připravovány semináře na aktuální témata z oblasti školní psychologie a sociálně patologických jevů. Stejně tak je tomu s výcviky různých sociopsychologických dovedností, kde se využívá erudice školního psychologa s vedením skupinové psychoterapie. Tyto výcviky umožňují profesionalizovat pedagogické úsilí. Odbornou pomoc nabízí školní psycholog v případě syndromu vyhoření a práce se stresem v každodenní pedagogické práci. Profesní setkání většinou spočívá v tom, že se cíleně pracuje se stresem, syndromem vyhoření a pracuje se též se zátěžovými momenty v práci pedagoga. Na pedagogických radách se školní psycholog pravidelně vyjadřuje k hodnocení uplynulého období ve škole, na provozních poradách a při setkávání třídních učitelů referuje psycholog na aktuální témata života školy.

S rodiči je kontakt pravidelně - na třídních schůzkách a o konzultačních hodinách. Rodiče se seznamují s pojmy jako specifická porucha učení, dyslexie, dysgrafie, dysortografie a také lehká mozková dysfunkce. Součástí třídních schůzek

jsou také informace od školního psychologa, které třídní učitelé předávají rodičům. Jinou formou pomoci rodičům je zprostředkování další odborné péče v případě výskytu závažných rodinných problémů.

Z hlediska dovedností školního psychologa se nejvíce užívá (Braun, 2001):

- a. pozorování - jako hlavní zdroj informací o žákovi. Pozorování prolíná mnoha dalšími aktivitami školního psychologa, kdykoliv, když s dětmi pracuje. Zcela účelově je zařazováno jednak při návštěvě mateřské školy, při zápise do první třídy, poté při návštěvě školního psychologa v první třídě, pak v každé třídě na některé z třídnických hodin.
- b. rozhovor - je základním kontaktním nástrojem při individuální případové práci ať s dětmi, rodiči i učiteli. Nejedná se vždy o rozhovor informativní, ale také o terapeutický rozhovor. Zvláštní formou jsou pak jednak konzultace, jednak vedení diskuse se žáky.
- c. screening a ankety - většinou formou tužka - papír, zjišťuje v krátkém časovém prostoru hrubou orientační formou výskyt hledaných fenoménů. Na počátku druhé třídy se jedná o screening SPU, později (cca od 4. -5. třídy) zjišťujeme výskyt sociálně patologických jevů.
- d. skupinová sezení - buď s žáky jedné třídy, s vyučujícími, atd. Při těchto sezeních je podstata formativního působení školního psychologa ve skupinové dynamice. Tato sezení jsou buď jako součást pravidelného vedení třídního kolektivu či skupiny, nebo nahodilé v případě výskytu narušení vzájemných vztahů dětí ve třídě. Neocenitelnou formou je skupinové sezení pro osobnostní rozvoj dítěte.
- e. socioterapie - vysoce specializovaná činnost směřující ke změně chování na základě psychologických technik.

- f. psychodiagnostika - jako základní nástroj poznávání osobnosti dítěte a také vztahů ve třídě. Za celou dobu školní docházky se sesbírá celá baterie nejrůznějších technik.
- g. krizová intervence - zcela nezbytná, akutní forma práce. Jedná se o vysoce odborný zásah v případě, kdy to situace dítěte vyžaduje (depresivní atak, akutní ohrožení, atd.). Nevyžaduje souhlas rodičů (resp. až po skončení), aby se dítě neohrozilo prodlením.
- h. besedy - školní psycholog vede, nebo organizuje řadu besed, kterými se obohacuje primárně preventivní působení na škole.
- i. víkendové akce, výjezdy - efektivní způsob formativního působení na žáky. Jsou mimo své přirozené prostředí a během tří dnů je možné s nimi pracovat. Obsah těchto víkendů může být vysoce strukturován, a má podobu skupinových psychologických technik (na základě prožitku).
- j. psychorelaxace - je určena nejen žákům, ale i učitelům. Jde nejen o klasický Schultzův autogenní trénink, Jacobsonovu metodiku, ale o řadu různých řízených imaginací.
- k. individuální psychoterapie - vysoce specializovaná forma péče o dítě. Je do ní zařazováno na základě souhlasu rodičů a doporučení školního psychologa. Jde o cyklus sezení vedených psychodynamicky či kognitivně behaviorálně.
- l. koordinace další odborné péče - je nutná v případě, kdy situace vyžaduje spolupráci dalších expertů. Na školního psychologa je napojena PPP, SPC, dětský psychiatr, ale také specialista pro mládež PČR, sociální kurátoři, atd.

## 2.5 Školní psycholog ve vztahové síti školy

Škola představuje složité předivo vztahů a jejich kombinací. Školní psycholog stojí tak trochu ve výjimečném postavení. Často se stává, že nemá pedagogický úvazek, tedy neučí, a děti a učitelé si k němu hledají cestu. Jinou stěžejní oblastí činnosti psychologa je kontakt s pedagogy. Jedná se o vedení školy (ředitel, zástupce ředitele), učitelé II. stupně základní školy, učitelé občanské a rodinné výchovy, učitelé prvního stupně základní školy, vychovatelé ŠD, třídní učitelé, výchovný poradce, školní speciální pedagog, začínající učitelé a metodici prevence.

Školní psycholog a vedení školy tvoří kooperační jednotku. Ředitel školy je objednavatel služeb školního psychologa. Má jasnou představu o tom, co ve škole zlepšovat, kde nasměrovat psychologovu snahu. Spoluvytvářejí klima školy, ovlivňují vztahy mezi pedagogy. Navíc musí zaštitit jeho práci nejen finančně, ale i podporou v pedagogickém sboru. Školní psycholog by se měl účastnit schůzí rozšířeného vedení školy. Naopak školní psycholog musí vytvořit svou nabídku aktivit, aby bylo možné nabídku a poptávku sjednotit v přijatelný kompromis. V pracovně právních vztazích tedy školní psycholog náleží pod vedení školy.

Po metodické a odborné stránce však vedení školy nemůže zasahovat do činnosti školního psychologa. Proto je nanejvýš cenná dobrá spolupráce. Je v jeho vlastním zájmu zajistit si přiměřenou supervizi některého z odborníků, kteří se v podobné oblasti pohybují.

Vztah školního psychologa a učitelů druhého stupně je dána společným objektem působení. Druhý stupeň spíše přináší výchovné a kázeňské problémy. Vyučující jsou často první, kteří upozorní na studijní selhání, na výchovné problémy, atd. Učitelé prvního stupně kooperují se školním psychologem zcela specifickým způsobem, neboť jde především o dobrou diagnostiku jejich žáků - školní zralost, výskyt SPU, intelektový a osobnostní potenciál dítěte, tvorba třídního kolektivu na prvním stupni, narušování vztahů mezi dětmi ve třídě, poznávání sociálního a emočního zázemí dětí.

Nedílnou součástí činnosti školního psychologa je spolupráce s výchovným poradcem školy. Vhodně se tak kombinuje starost o výchovné poslání školy.



Třídní učitelé nacházejí v činnosti školního psychologa pomoc při vytváření dětského kolektivu, školní psycholog diagnostikuje již od druhé třídy vztahy v konkrétních třídách. V případě narušení, nebo nefunkční struktury těchto vztahů, pak úzce spolupracují na dlouhodobém záměru, jak tyto nedostatky odstraňovat.

Vychovatelé ve školní družině často kontaktují školního psychologa v případě nepřijatelného chování dítěte v době času, tráveného v odpoledních hodinách. Také se ukazuje, že vychovatelé jsou často ti, kteří první zaregistrují něco v nepořádku u dětí, v rodině. Také znají děti v jiné než vzdělávací rovině.

Metodici prevence vyhledávají školního psychologa, aby společně připravovali aktivity v rámci primární prevence sociálně patologických jevů. Jejich vzájemné propojení je třeba nejen při sestavování peer skupin, ale i při výběru vhodných besed, diskusí, při sestavování minimálního preventivního programu školy. Neocenitelná je spolupráce při screeningu výskytu sociálně patologických jevů.

Školní speciální pedagogové mají na starost především nápravy specifických poruch učení. Školní psycholog odesílá dítě do PPP a odtud přichází zpráva z vyšetření. Tu spolu se školními speciálními pedagogy rozpracuje do individuálního vzdělávacího plánu a dohodnou společný postup náprav. Školní psycholog kontroluje postup těchto náprav.

Začínající učitelé mohou od školního psychologa získat aktuální informace o novinkách školní psychologie, v rámci výcviku sociálně komunikačních dovedností si mohou osvojit vzorce jednání v pro ně zátěžových situacích, např. při jednání s problémovým žákem, atd. Cenné jsou také konzultace v případě výchovných problémů jednotlivých žáků, se kterými přijde nový pedagog do kontaktu.

Ač je vztahová síť školního psychologa rozsáhlá, přesto je třeba mít neustále na paměti, že školní psycholog není členem učitelského sboru, má určité „nezávislé postavení“, z čehož vyplývá celá řada výhod:

- a) pro žáky – mohou se mu svěřit s věcmi, s kterými by za výchovným poradcem nepřišli např. proto, že je zároveň učí a známkuje;

- b) pro pedagogický sbor včetně ředitele: může pomoci s komunikací, když se v ní objeví problémy.

Školní psycholog je profesionál, který se psychologické činnosti věnuje ve škole takřkajíc „na plný úvazek“ (i když ho reálně ve škole nemusí mít). Tím, že nemá učitelské povinnosti, má možnost dívat se na situace ve škole jinou, méně výkonově zaměřenou optikou a přinést určitý nový pohled, který v dalším kroku může vést k objevení zatím neviděného řešení problémové situace.

Výhody psychologa, který je přímo přítomen ve škole:

1. Umístění: přítomnost přímo na škole (a z ní vyplývající znalost „poměrů“ na dané škole)
2. Dostupnost: okamžitá připravenost pomoci oproti nutnosti objednání a určité čekací době.
3. Týmová práce: práce v týmu s učiteli
4. Zpětná vazba: okamžitá se žáky, rodiči i učiteli
5. Postavení: Osamocenost a nutnost „jít s vlastní kůží na trh“ oproti autoritě instituce – poradny - jako takové, ze které mohou těžit pracovníci poradny.

### **3. Metodologický rámec výzkumu**

#### **3.1 Metody**

Pro řešení sběru dat jsem zvolil metodu dotazníku. „Dotazník je určen především pro hromadné získávání údajů. Myslí se tím získávání údajů o velkém počtu odpovídajících. Proto se dotazník považuje za ekonomický výzkumný nástroj. Můžeme jím získávat velké množství informací při malé investici času“ (Gavora, 2000, s. 99). Výhodou dotazníku je tedy získání dat od relativně velkého počtu respondentů. Zároveň je patrná úspora finanční. Data jsou obvykle dobře kvantifikovatelná (Ferjenčík 2000). Tato metoda má však také své nevýhody. Příprava dotazníku je náročnější, než je tomu u rozhovoru, protože je potřeba velmi pečlivě formulovat otázky. Ne všem musí být zrovna naše formulace otázky srozumitelná a pod danou skutečností si mohou představit něco jiného, a tudíž nemusí odpovídat na to, co potřebujeme zjistit. Je potřeba také obsáhnout celé spektrum problému a možných odpovědí, protože se respondentů už nemůžeme doptat, jak to mysleli. Důležité je si také uvědomit, že ne všichni dotazník vyplní pravdivě, což může data ovlivnit (Ferjenčík, 2000). Velmi důležitým údajem je také návratnost dotazníků. Přes všechny nevýhody byl pro daný krátký výzkum nejlepší volbou dotazník, který lze nalézt v příloze č. 1 této práce.

Dotazník byl vyhodnocen a zpracován v programu Microsoft Excel do přehledných tabulek a grafů.

#### **3.2 Problémy**

V této části textu se věnuji výzkumu, který jsem prováděl. Zkoumal jsem pozici školního psychologa, tak jak ji vnímají jeho nejbližší spolupracovníci - učitelé. Na tento problém jsem se zaměřila s pomocí dotazníku. Z metodologických a praktických důvodů jsem omezil výzkumnou část pouze na základní školy, protože můžeme mezi nimi předpokládat nižší variabilitu, než by tomu bylo například u škol středních.

Mým výzkumným záměrem bylo popsat situaci, ve které se nacházejí školní psychologové. Jak je patrné z první části práce, mají psychologové ve škole specifické

postavení. Proto se jsem se zajímal o to, jak školní psycholog do vztahové sítě školy zapadl. Vzhledem k velké šíři tohoto tématu a také širokému spektru aktérů, kteří s psychologem přicházejí do kontaktu, jsem se zaměřil na vztah učitele a školního psychologa. Zajímalo mě, jaké služby učitelé od školního psychologa očekávají, a čeho se popřípadě bojí.

### **3.3 Cíle**

1. Jaké má učitel povědomí o náplni práce školního psychologa
2. Jaké služby by měl školní psycholog poskytovat učitelům
3. Jaké služby již učitel využil, v případě, že ŠP ve škole již působí.
4. V jakých situacích by učitel ŠP měl potřebu využít, ale ve škole nepůsobí.
5. Je ŠP (byl by) ve škole potřebný?
6. Jaká negativa je možná vidět v přítomnosti ŠP pro učitele?

### **3.4 Zkoumaný soubor učitelů**

Výběr vzorku byl nepravděpodobnostní a přesněji řečeno záměrný. Gavora (2000) vymezuje tento způsob výběru jako dostupný výběr. „Dostupný výběr vzniká, když výzkumník například volí školu, která je hned v sousedství. Ušetří mu to mnoho času a námahy. Nevýhodou však pravděpodobně bude silné zkreslení“ (Gavora, 2000, s. 64). Do výzkumu provedeného za účelem zjištění postojů učitelů k práci školního psychologa se zapojilo 64 učitelů ze základních škol.

### **3.5 Organizace a průběh šetření u souboru učitelů**

Výzkumné šetření bylo realizováno na podzim roku 2011. Úkolem bylo oslovit několik učitelů a zjistit jejich postoje k práci školního psychologa. Otázky byly zapracovány do dotazníku, který byl rozšířen o několik dalších otázek včetně

podrobnější specifikace respondenta. Dotazník byl také zpracován do elektronické podoby, aby ho mohli učitelé rychle vyplnit a zpět zaslat e-mailem. Sice v tomto případě nebyla zachována anonymita respondenta, ale i tento případ bylo reálné ošetřit odesláním vyplněného dotazníku ze skryté adresy, což se ale v žádném případě neuskutečnilo. Vzorek učitelů byl získán z databáze krajského metodika prevence., Vzhledem ke srozumitelnosti a jednoduchosti dotazníku, byla zajištěna velká návratnost.

Pokud respondent vyplňoval dotazník osobně, měl možnost ho anonymně odevzdat do předem připravené obálky. Pokud byl dotazník předáván prostřednictvím ředitele školy, obdržel každý respondent společně s dotazníkem také čistou bílou obálku, do které mohl vyplněný dotazník vložit a následně odevzdat zpět řediteli. Ale v tomto případě byly obálky nezalepené, učitelé neměli potřebu svůj názor tajit.

Celkem bylo rozdáno 70 ks dotazníků. K vyhodnocení bylo navraceno 64 ks dotazníků (návratnost 92 %), žádný dotazník nebyl z výzkumu vyřazen.

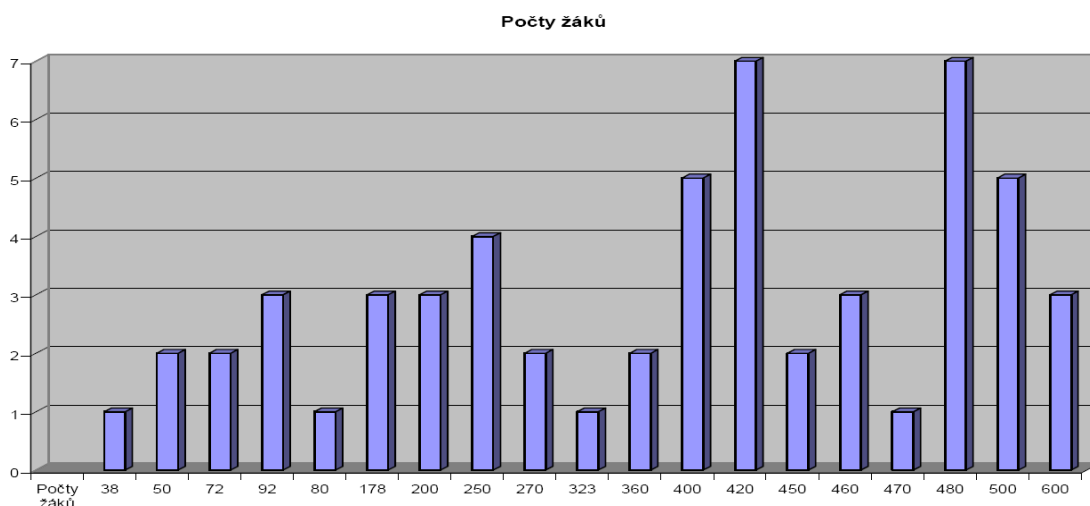
Získaná data byla zpracována do souhrnných tabulek a grafů a výsledky komentovány.

## 4. Výsledky výzkumu

### 4.1 Základní výstupy

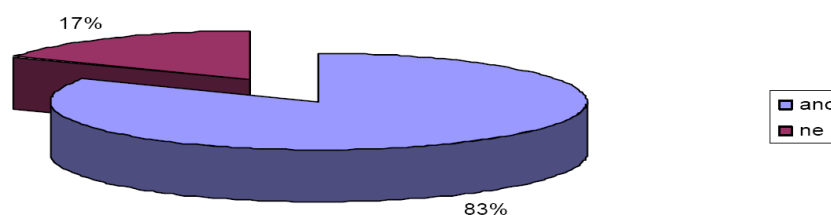
Dotazníkového šetření se zúčastnili učitelé základních škol průměrného věku 41 let ve věkovém rozložení mezi 25 a 58 lety. Délka praxe těchto učitelů nebyla zjišťována. Oslovení učitelé působí na základních školách s počtem žáků mezi 36 a 600. Největší zastoupení ve vzorku mají respondenti z největších základních škol.

**Graf č.1: Počty žáků v oslovených školách**



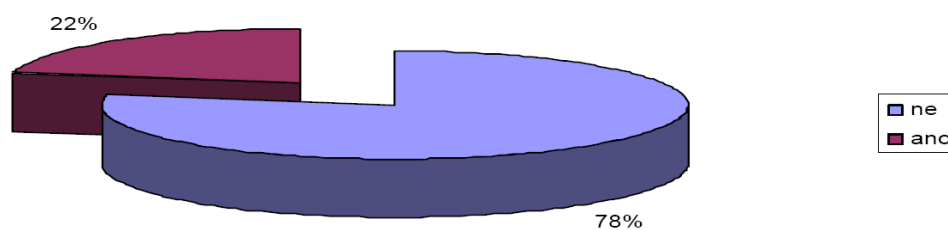
Z osloveného vzorku učitelů vykonávalo 53 učitelů (83 %) také funkci třídního učitele.

**Graf č. 2: Počet třídních učitelů**



V oslovených školách působí v současné době školní psycholog ve 14 případech (22 %)

**Graf č. 3: Současná přítomnost školního psychologa ve škole**



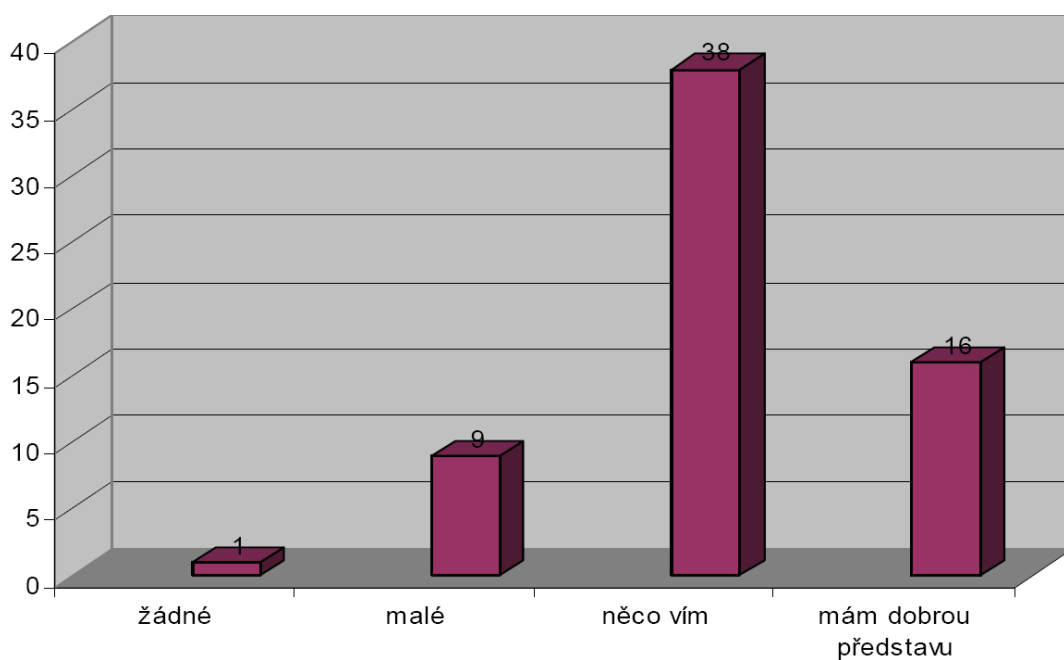
Zajímala nás také otázka povědomí učitelů o práci školního psychologa. V našem vzorku jeden učitel konstatoval, že nemá žádné povědomí o práci školního psychologa. Devět učitelů přiznalo malé povědomí, 38 učitelů se domnívá, že něco o této práci ví a

16 učitelů hodnotí, že má dobrou představu. Někteří využili možnosti volné odpovědi a práci školního psychologa vnímají takto:

- řešení výukových i osobních problémů žáka, psychologická pomoc
- pomoc třídním učitelům s rodiči
- děti mají možnost využít přítomnosti školního psychologa při řešení svých problémů
- potíže s třídním kolektivem a problémovými dětmi
- spolupráce s učiteli, rodiči
- uvítala bych jeho přítomnost kvůli dětem i kvůli osobním konzultacím
- pomáhají při řešení problémů
- poradní orgán- rodičům i žákům

Bohužel ve dvou případech byla tato konstatování: „měli jsme ho na škole, děti si na něj obrátily jen jednou a pak už nikdy“ a „zatím jsem dobrého školního psychologa nenašel“.

**Graf. č. 4: Povědomí o práci školního psychologa**





Další otázka se týkala služeb, které by měl podle učitelů školní psycholog poskytovat:

- zvládání problémů
- konzultace, poradenství, doporučení
- pomoc s konfliktními žáky i nadanými žáky
- individuální poradenství
- práce se třídou – klima třídy
- problémy s kolegy
- žádné, o tom jsem nepřemýšlela
- šikana, hyperaktivita
- možnost „postěžovat si“
- nabídnout psychohygienu
- pomoc žákům
- vést s rodiči rozhovory
- podporovat učitele v jeho práci
- pomoci se začleněním problémových žáků do kolektivu

Nejčastěji by učitelé školního psychologa využili pro poradenství s rodiči, kolegy a především při potížích s problémovými žáky. Ve školách, kde mají učitelé možnost kontaktovat školního psychologa, v mnoha případech jeho služby vůbec nevyužívají.

Ti, kteří školního psychologa využívají, zaměřují se na výchovné poradenství, na práci s jednotlivcem i třídou, na testy žáků (osobnost, temperament), na individuální potřeby žáků, na řešení problémů s kolektivem, individuální konzultace a metodickou spolupráci.

Pokud školní psycholog ve škole nepůsobí, hodnotí učitelé, že se mnohdy vyskytly situace, že by jeho služby byly třeba. Takové stesky vyjádřili učitelé v případě potřeby řešit tyto problémy:

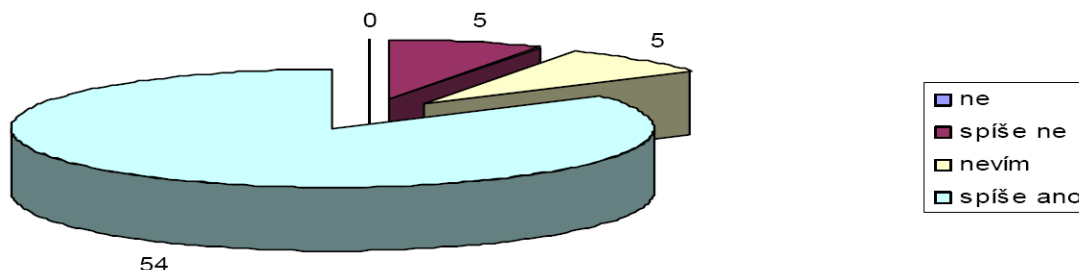
- týrané děti a matka otcem
- konflikty ve třídě
- začlenění dětí do školní práce
- nespolupracující rodina

- při řešení sebepoškozování nebo zhoršení prospěchu u dívky, které zemřel bratr
- úmrtí spolužačky
- děti z problémových rodin
- problémy doma
- hysterický záchvat u žáka ve třídě
- žák není schopen se začlenit do nového kolektivu (propadl)
- krádeže, šikana, alkohol, experimentování s marihuanou
- nevhodné chování vůči dětem, učitelům
- spolupráce s SVP
- pomoc pro konkrétního žáka, když si sama nevím rady
- syndrom vyhoření
- záškoláctví
- špatný prospěch
- krizová intervence
- osobní problémy žáka
- nestandardní projevy žáků
- žák s částečným mentálním a zdravotním postižením
- diagnostika důvodů nevhodného chování

Velké množství potřeb se týká nevhodného chování žáka v kolektivu, nespolečnosti s rodinou a osobních potíží učitele. Volné odpovědi jsou ve větším rozsahu v případě odpovědi učitelů ze škol, kde nemají možnost konzultovat potíže se školním psychologem.

Na otázku, zda je školní psycholog dle jeho názoru ve škole potřebný, odpovědělo 54 respondentů (84 %), že spíše ano. Pět respondentů nemá na tuto problematiku žádný názor a odpovědělo neví. Ostatní odpovědi jsou zahrnuty do grafu č. 5.

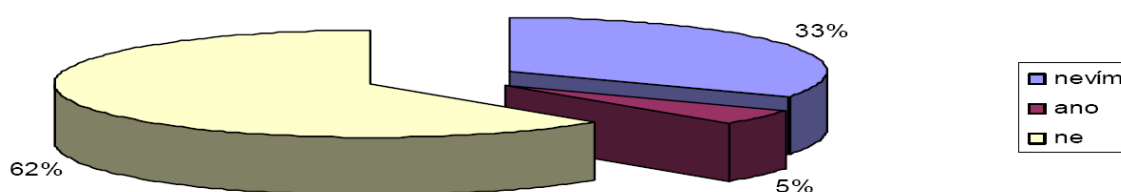
**Graf č. 5: Potřebnost školního psychologa ve škole**



Poslední otázka dotazníku se věnuje problematice negativ, která by mohla vyplynout z přítomnosti školního psychologa ve škole. Otázka je otevřená, přesto se dala zpracovat do grafu, neboť respondenti odpověděli ve 40 případech (63 %), že v jeho přítomnosti nevidí žádný problém, pokud pracuje komplexně a nepřesahuje rámec své působnosti, i když může být „jako buzerace“ pro neznalého. Nemají obavy, pokud je dodrženo pravidlo spolupráce a přítomnost školního psychologa považují za nutnost na každé základní škole.

Tři respondenti mají obavu z konkurence a cítí se být ohroženi, že sami neumí řešit tyto situace a vnímají příliš velký zásah do soukromí a mají obavy, pokud by nebyl dobrý psycholog, mohl by být pro žáky i učitele nebezpečný, zároveň se bojí konfliktů mezi učitelem a psychologem v případě různého pohledu na dítě a také vnímají hrozbu výmluv „na problémy“ ze strany žáka. Dvacet jedna respondentů neví, zda nějaká negativa hrozí.

**Graf č. 6: Možná negativa vyplývající z přítomnosti školního psychologa ve škole**



## 4.2 Vyhodnocení

Cílem našeho výzkumu bylo identifikovat pozici školního psychologa v rámci školy, a to pomocí toho jak ho vidí učitelé. Dotazníkového šetření se zúčastnili učitelé základních škol průměrného věku 41 let ve věkovém rozložení mezi 25 a 58 lety, délka praxe těchto učitelů nebyla zjišťována, 53 učitelů (83 %) bylo zároveň ve funkci třídního učitele.

Oslovení učitelé působí na základních školách s počtem žáků mezi 36 a 600. V oslovených školách působí v současné době školní psycholog ve 14 případech (22 %). Zajímala nás otázka povědomí učitelů o práci školního psychologa. Pouze jeden učitel konstatoval, že nemá žádné povědomí o práci školního psychologa. 9 učitelů přiznalo malé povědomí, 38 učitelů se domnívá, že něco o této práci ví a 16 učitelů hodnotí, že má dobrou představu. Práce školního psychologa dle učitelů spočívá v řešení výukových i osobních problémů žáka, psychologické pomoci, pomoci třídním učitelům s rodiči, při potížích s třídním kolektivem a problémovými dětmi, či jako poradní orgán-rodičům i žákům. Bohužel ve dvou případech byla tato konstatování: „měli jsme ho na škole, děti si na něj obrátili jen jednou a pak už nikdy“ a „zatím jsem dobrého školního psychologa nenašel.

Další otázka se týkala služeb, které by měl podle učitelů školní psycholog poskytovat. Nejčastěji by učitelé školního psychologa využili pro poradenství s rodiči, kolegy a především při potížích s problémovými žáky. Ve školách, kde mají učitelé možnost kontaktovat školního psychologa, v mnoha případech jeho služby vůbec nevyužívají, ve 12 odpovědích rubriku nevyplnili, tedy se dá přepokládat, že také nevyužili.

Ti, kteří školního psychologa využívají, zaměřují se na výchovné poradenství, na práci s jednotlivcem i třídou, na testy žáků (osobnost, temperament), na individuální potřeby žáků, na řešení problémů s kolektivem, individuální konzultace a metodickou spolupráci. Pokud školní psycholog ve škole nepůsobí, hodnotí učitelé, že se mnohdy vyskytly situace, že by jeho služby byly třeba. Takové stesky vyjádřili učitelé v případě potřeby řešit tyto problémy: konflikty ve třídě, začlenění dětí do školní práce, nespolupracující rodina, při řešení sebepoškozování nebo zhoršení prospěchu, pomoc s dětmi z problémových rodin, řešení krádeží, šikany, alkoholu, experimentování s marihuanou, záškoláctví, nevhodné chování žáka vůči dětem, učitelům, osobní

problémy žáka, nestandardní projevy žáků, diagnostiku důvodů nevhodného chování. Velké množství potřeb spolupráce se školním psychologem se týká nevhodného chování žáka v kolektivu, nespolečné s rodinou a osobních potíží učitele. Volné odpovědi jsou v mnohem větším rozsahu v případě odpovědí učitelů ze škol, kde nemají možnost konzultovat potíže se školním psychologem.

Na otázku, zda je školní psycholog dle jeho názoru ve škole potřebný, odpovědělo 54 respondentů (84 %), že spíše ano. Překvapilo mě, že 5 respondentů nemá na tuto problematiku žádný názor a odpovědělo nevim. Poslední otázka dotazníku se věnuje problematice negativ, která by mohla vyplynout z přítomnosti školního psychologa ve škole. Otázka je otevřená, přesto se dala zpracovat do grafu, neboť respondenti odpověděli ve 40 případech (63 %), že v jeho přítomnosti nevidí žádný problém, pokud pracuje komplexně a nepřesahuje rámec své působnosti, i když může být jako buzerace pro neznalého. Nemají obavy, pokud je dodrženo pravidlo spolupráce a přítomnost školního psychologa považují za nutnost na každé základní škole. Tři respondenti mají obavu z konkurence a cítí se být ohroženi, že sami neumí řešit tyto situace a vnímají příliš velký zásah do soukromí a mají obavy, pokud by nebyl dobrý psycholog, mohl by být pro žáky i učitele nebezpečný, zároveň se bojí konfliktů mezi učitelem a psychologem v případě různého pohledu na dítě a také vnímají hrozbu výmluv „na problémy“ ze strany žáka. 21 respondentů neví, zda nějaká negativa hrozí.

## **5. Profesiografie**

Profesiografie je souhrnné označení rozmanitých metod a metodických přístupů zaměřených na zkoumání a rozbor určité profese, na poznání jejích psychologicky významných charakteristik. Je to získávání a zpracování psychologických, fyziologických a jiných poznatků o pracovních činnostech; metoda sloužící ke sbírání údajů o pracovníkovi a jeho práci. Výsledkem profesiografie bývá profesiogram.

Nejčastější metody při práci na profesiogramu jsou pozorování, studium materiálů, rozhovor s pracovníky, kteří danou činnost vykonávají nebo kteří jsou jí dotčeni, dále časové studie, pohybové studie, postupové diagramy. My jsme se v naší práci soustředili především na studium materiálů a získání dat od pracovníků přicházejících každodenně do styku s uvedenou profesí. Na základě zjištěných údajů se pokusíme sestavit profil školního psychologa na základních školách.

### **5.1 Profesní identity školního psychologa**

Psychologicky vzdělaný profesionál, který se rozhodne stát se školním psychologem, musí počítat s několika význačnými rysy této práce. Tím nejdůležitějším je prozatímni neusazenost profese u nás. Z ní vyplývá nejasné očekávání všech skupin vůči školnímu psychologovi, ne zcela přesně definovaná náplň práce (vymezení MŠMT hovoří o „standardních činnostech“ školního psychologa, jako nadstandardní může nabídnout, co uzná za vhodné), neexistující přesné požadavky na vzdělání školního psychologa a jeho stále diskutované, ač již pomalu se ustavující, místo v systému poradenství.

Dalším specifíkem je absence supervize a tedy i metodiky a kontroly práce psychologa ve škole. Školní psycholog se tak mnohdy dostává do situace, kdy se musí angažovat i ve věcech, k nimž není prozatím dostatečná výbava teoretická, metodologická, výzkumná či intervenční. Vymýšlí pak postupy a hledá nové cesty na základě informací a zkušeností, které během svého života získal. Rizikem je zde

možnost neprofesionalizace. Výhodou ale je řešení konkrétních, na klienty doléhajících problémů.

## **5.2 Vzdělání školního psychologa**

Školní psychologové dosahují úplného vysokoškolského vzdělání, konkrétně magisterského titulu v oboru psychologie. V České republice, na rozdíl od některých západních zemí (např. Francie, Velká Británie, USA) není zatím konstituována specifická pregraduální příprava – nelze tedy studovat školní psychologii jako samostatný obor, a tak se s ní během studia většinou psychologové setkávají pouze omezeně v rámci některých povinných či povinně volitelných předmětů. Praktické zkušenosti z oboru získávají až v rámci kurzů absolvovaných mimo studium. Pestrou nabídku kurzů včetně těch přímo určených pro začínající školní psychology poskytuje pražský Institut pedagogicko-psychologického poradenství. Školní psychologové nemusí absolvovat ani psychoterapeutický výcvik ani učitelskou praxi. Tato benevolence se podílí na tom, že o školní psychologii má zájem řada mladých čerstvě vystudovaných lidí.

## **5.3 Náplň práce školního psychologa**

Diagnostika, depistáž

- 1) Spolupráce při zápisu do 1. ročníku základního vzdělávání.
- 2) Depistáž specifických poruch učení v základních a středních školách.
- 3) Diagnostika při výukových a výchovných problémech žáků.
- 4) Depistáž a diagnostika nadaných dětí.
- 5) Zjišťování sociálního klimatu ve třídě.
- 6) Screening, ankety, dotazníky ve škole.

## Konzultační, poradenské a intervenční práce

- 1) Péče o integrované žáky (pomoc při sestavování individuálního vzdělávacího plánu, vedení).
- 2) Individuální případová práce se žáky v osobních problémech (konzultace, vedení).
- 3) Krizová intervence a zpracování krize pro žáky, pedagogické pracovníky a zákonné zástupce.
- 4) Prevence školního neúspěchu žáků (náprava, vedení, apod.).
- 5) Kariérové poradenství u žáků.
- 6) Techniky a hygiena učení (pro žáky).
- 7) Skupinová a komunitní práce s žáky.
- 8) Koordinace preventivní práce ve třídě, programů pro třídy apod.
- 9) Podpora spolupráce třídy a třídního učitele.
- 10) Individuální konzultace pro pedagogické pracovníky v oblasti výchovy a vzdělávání.
- 11) Konzultace se zákonnými zástupci při výukových a výchovných problémech dětí.
- 12) Pomoc při řešení multikulturní problematiky ve školním prostředí.

## Metodická práce a vzdělávací činnost

- 1) Participace na přípravě programu zápisu do 1. ročníku základního vzdělávání.
- 2) Metodická pomoc třídním učitelům.
- 3) Pracovní semináře pro pedagogické pracovníky (konzultace a metodické vedení).
- 4) Účast na pracovních poradách školy.
- 5) Koordinace poradenských služeb poskytovaných ve škole (výchovný poradce, školní metodik prevence, třídní učitelé).
- 6) Koordinace poradenských služeb mimo školu a spolupráce se školskými poradenskými zařízeními, zdravotnickými a dalšími zařízeními.



- 7) Metodické intervence z psychodidaktiky pro učitele, včetně podpory při tvorbě školního vzdělávacího programu.
- 8) Besedy a osvěta (zákonným zástupcům).
- 9) Prezentační a informační činnost.
- 10) Participace na přípravě přijímacího řízení ke vzdělávání ve střední škole.

## 5.4 Specifika práce školního psychologa

Povolání školního psychologa patří k těm, k nimž se dá přistupovat různým způsobem. Nejedná se o činnost standardizovanou nebo takovou, u níž by se dalo striktně postupovat podle nějakého manuálu. Naopak je zde velký prostor pro subjektivní uchopení role – podobně jako třeba u učitelů, u nichž se hovoří o tzv. vyučovacím stylu. Činnost školního psychologa na konkrétní škole závisí mimo jiné na tom, jak si daný jedinec působení školního psychologa na škole představuje a co v rámci jeho praxe považuje za důležité. Jako nejdůležitější faktory, které určují, jak daný jedinec bude svou profesí vykonávat, se jeví osobní preference a osobnostní charakteristiky. Osobní preference můžeme rozdělit do tří podskupin. Projevují se

- u klientských skupin – každý psycholog klade trochu jiný důraz na práci s jednotlivými skupinami – žáci, učitelé, rodiče.
- u prováděných aktivit - někdo se bude více soustředit na individuální diagnostiku a poradenství, někdo jiný na skupinové aktivity či osvětovou činnost ve formě výuky žáků či pedagogických pracovníků.
- u případného výběru psychoterapeutického přístupu. Zde je situace analogická jako v jiných odvětvích psychologie. Psychologové často inklinují k jednomu či několika z teorie vycházejícím přístupům (od psychodynamických přes behaviorálně orientované, humanistické, až po systemický přístup), které pak ve své práci preferují.

Osobnostní charakteristiky konkrétního školního psychologa přirozeně spoluurčují to, jak úspěšný ve své práci bude. Takové vlastnosti jako například vstřícnost, sociabilita, důvěryhodnost či empatie se mohou podílet na tom, nakolik je školní psycholog vyhledávaný, oblíbený žáky i učitelským sborem, jaký je jeho vztah k řediteli a potažmo, jak velké pravomoci na škole má a jak moc se dbá na to, co říká. Osobnost školního psychologa je proto pro jeho práci naprosto zásadní.

## 6. Závěr

Po exkurzu do toho, kým školní psycholog je a co dělá, je třeba zodpovědět si otázku, zda se nám smysluplně podařilo uchopit pojetí školního psychologa a vytvořit slibovaný koncept jeho pracovní role. V první části bakalářské práce jsme se pokusili vymezit a shrnout ukotvení školního psychologa v rámci legislativy, školy i jeho profesního zařazení. Zjistili jsme, že z původně vágního postavení se institut školního psychologa poměrně dobře etabloval v rámci legislativy. Na druhé straně vymezení jeho skutečně pracovní role, a jeho ukotvení v rámci školního systému je pořád velice vágní a různorodé. To může být někdy pro samotnou práci školního psychologa přínosné, ale také dosti zneklidňující.

V druhé části diplomové práce jsme teoretický pohled na institut školního psychologa doplnily o pohled konkrétní – o pohled učitelů. Z výzkumu je patrné, že většina oslovených učitelů se domnívá, že má jistě povědomí o práci školního psychologa. Pokud ho mají, využívají jeho služeb především na výchovné poradenství a na práci s jednotlivcem i třídou. Pokud školní psycholog ve škole nepůsobí, jeho služby by mnohdy ocenili. Většina přítomnost školního psychologa považuje za nutnost na každé základní škole. Školní psychologii vnímají jako praktickou nabídku služeb psychologie pestrému spektru dětí, dospívajících i dospělých ve školách a kolem nich. Přesto i zde můžeme cítit občas jisté obavy z toho, že není přesně vymezená činnost školního psychologa.

V závěrečné části jsme se pokusili shrnout údaje z předchozích kapitol a nastínit koncept institutu školního psychologa. V žádném případě se nejedná o profesiogram v klasickém slova smyslu. Spíš o charakteristiku dané profese, která by měla sloužit k ujasnění místa školního psychologa v struktuře dnešního školství. Následně by mohla navázat ještě podrobnější studie, která by mohla vést už ke konkrétnímu profesiogramu.

## **7. Seznam grafů**

Graf č. 1. Počty žáků v oslovených školách

Graf č. 2. Počet třídních učitelů

Graf č. 3. Současná přítomnost školního psychologa ve škole

Graf č. 4. Povědomí o práci školního psychologa

Graf č. 5: Potřebnost školního psychologa ve škole

Graf č. 6: Možná negativa vyplývající z přítomnosti školního psychologa ve škole

## **8. Seznam příloh**

Příloha č. 1. Konkrétní pracovní náplň školního psychologa na základní škole

Příloha č. 2. Dotazník

## Literatura

BRAUN, Richard. (2001). *Činnost školního psychologa na základní škole (koncepce)*. [online], Praha: Addendo o. s. [cit. 22. 11. 2010]. 23 s. Dostupné z <<http://www.audendo.cz/koncepce/koncepce.pdf>>

ČÁP, Jan. MAŘEŠ, Jiří. (2007). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. 656 s.

FURMAN, Anton. (2001). Školská psychológia v Slovenskej republike: hľadanie riešení. In *Miesto a poslanie školského psychológa pri realizácii programu rozvoja výchovy a vzdelávania v SR: Zborník referátov zo 6. zjazdu Asociácie školskej psychológie SR a ČR, Bratislava, srpen 2000*, Bratislava: PSYCHOPROF. s. 16 – 18.

GAJDOŠOVÁ, Eva. (1997a). Psychoterapia v práci školského psychológa: áno alebo ne? In *Školský psychológ*, [online], č. 3/4. [cit. 10.11.2010] Dostupné z <<http://www.lfhk.cuni.cz/mares/sp/casopis/97/clanky/gajdo.htm>>

GAJDOŠOVÁ, EVA. (1997b). *Školský psychológ*. Bratislava: Univerzita Komenského, 148 s.

GAVORA, Peter. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 207 s.

HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. 800 s.

HVOZDÍK, Jan. (1986). *Základy školskej psychológie*. Bratislava: SPN. s. 360

LAZAROVÁ, Bohumíra. (2008a). *Netradiční role učitele: O situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi*. Brno: Paido. 69 s.

LAZAROVÁ, Bohumíra. (2008b). Školní psychologie v České republice po roce 1989. In *Československá psychologie*. Ročník LII, č. 5. s. 480 – 492.

MAREŠ, Jiří. (1997). Dopis prvnímu náměstkovi ministra školství ČR Dr. F. Kozlovi. In *Školský psycholog*, [online], č. 1/2. [cit. 10. 11. 2010] Dostupné z <http://www.lfhk.cuni.cz/mares/sp/casopis/97/clanky/kozel.htm>

OAKLAND, Thomas. BRUE, Alan W. (1996). Mezinárodní perspektivy školní psychologie. In *Pedagogika, mimořádné číslo*. Praha Univerzita Karlova, roč. XLVI. s. 24 – 31.

*Organizace vzdělávací soustavy České republiky 2009/2010*. (2010). [online], Eurydice.[cit. 25. 4. 2011] 398 s. Dostupné z [http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase\\_full\\_report\\_s/CZ\\_CS.pdf](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_report_s/CZ_CS.pdf)

ŠTECH, Stanislav. (2002). Sonda do profese školního psychologa v ČR. In *Novinky v pedagogické a školní psychologii 2001, sborník příspěvků z 9. česko – slovenského semináře, Zlín 31.8. – 1.9. 2001*. Zlín: Lingea. s. 22 – 31.

VALIHOROVÁ, Marta. GAJDOŠOVÁ, Eva. (2011). *História školskej psychológie*. [online] [cit. 10. 4. 2011]. Dostupný z <http://www.aspsr.sk/skolska-psychologia/historia-vzniku>

*Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. (2005). Praha: MŠMT. [online], ročník LXI, Sešit 7. [cit. 24. 4. 2011]. Dostupné z <http://aplikace.msmt.cz/DOC/7-2005.doc>

*Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. (2005). [online]. Praha: MŠMT. [cit. 21. 9. 2010]. S. 490 – 502. Dostupná z <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>

ZAPLETALOVÁ, Jana. (2001). Pocit bezpečí a důvěry žáků – klientů školního psychologa (psychoterapie ve školním prostředí ano či ne). In *Miesto a poslanie školského psychológa pri realizácii programu rozvoja výchovy a vzdelávania v SR*:

*Zborník referátov zo 6. zjazdu Asociácie školskej psychológie SR a ČR, Bratislava, srpen 2000, Bratislava: PSYCHOPROF. s. 112 – 114.*

ZAPLETALOVÁ, Jana. (2002). *Co dělá školní psycholog? Kritická místa profese.* [online] [cit. 10. 11. 2010]. 14 s. Dostupný z <<http://www.kr-moravskoslezsky.cz/zip/poradna.pdf>>

ZAPLETALOVÁ, Jana. (2005). Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole. In MAREŠ, Jiří. SVATOŠ, Tomáš. Eds. *Novinky v pedagogické a školní psychologii 1995 – 2005, (sborník příspěvků), Hradec Králové. Praha: IPPP. s. 39.*

## **Anotace**

Jméno a příjmení autora: **Martin Galbavý**

Název katedry a fakulty: **Institut celoživotního vzdělání, Filozofická fakulta**

Název bakalářské práce: **Profesiogram školního psychologa**

Vedoucí práce: **Mgr. Jaroslava Stolařová**

Počet znaků: **40 615**

Počet příloh: **2**

Počet použitých zdrojů: **21**

Klíčová slova

**ČJ: školní psychologie, profesní identita,**

**AJ: school psychology, profesional identity,**

Anotace:

Práce se zabývá problematikou pohledu učitelů na školního psychologa a jeho roli ve škole. V teoretické části práce je nejprve pojednáno o školním psychologovi; pozornost je soustředěna zejména na jeho roli ve škole a jeho úlohu poradenském systému v České republice. Zmíněny jsou i další relevantní aspekty profese školního psychologa (legislativa, příznačné rysy školně-psychologické práce v rámci psychologie jako oboru a charakteristiky školních psychologů jako profesionálů). Empirická část práce je koncipována jako kvantitativní výzkum. Výsledkem je nástin konceptu instituce školního psychologa u nás.

This diploma work is focused on the problem of teachers' view of the school psychologist and his role at school. In the theoretic part of my work I at first discuss school psychologist's profession, his role in the school system and in the counselling system in Czech republic. I also mention other relevant aspects of the school psychologist's profession (legislation, specific attributes of school psychologist's work within psychology in complex, characteristics of school psychologists' like pregradual and postgradual education, motivation, etc.). The empiric part of the work is conceived as a quantitative research. The result is an outline of the concept of the institution of school psychologist with us.



## **Příloha č. 1**

### **Náplň práce školního psychologa**

- Participace na provádění zápisu do 1. ročníků základní školy
- Realizace screeningů, anket a dotazníků ve škole
- Příprava, vyhodnocování a zpracovávání výsledků depistáží žáků se specifickými poruchami učení a žáků nadaných
- Příprava individuálních psychodiagnostických činností s žáky s výukovými a výchovnými problémy, s mimořádným nadáním, rizikovým chováním apod., vyhodnocování a interpretace výsledků psychologických vyšetření, zpracovávání psychologických zpráv o žácích
- Příprava, vyhodnocování a interpretace diagnostických činností zaměřených na zjišťování sociálního klimatu ve třídách
- Příprava screeningů, anket a dotazníků ve škole, vyhodnocování, zpracovávání a analýza jejich výsledků
- Péče o integrované žáky
- Poskytování služeb psychologického poradenství (včetně psychoterapie) žákům s rizikovým chováním, žákům s výukovými a výchovnými problémy a v osobních problémech žáků
- Realizace krizových intervencí pro žáky a poskytování služeb psychologického poradenství zaměřených na zpracování krize
- Poskytování psychologických služeb žákům v oblasti kariérového poradenství
- Společné konzultace se žáky a rodiči v rámci péče o integrované žáky a poskytování služeb psychologického poradenství žákům s rizikovým chováním, žákům s výukovými a výchovnými problémy a v osobních problémech žáků
- Společné konzultace se žáky a rodiči zaměřené na kariérové poradenství
- Skupinová a individuální práce se žáky zaměřená na techniky a hygienu učení
- Skupinová práce se žáky zaměřená na osobní rozvoj žáků
- Skupinová terapeutická práce se žáky

- Skupinová a komunitní práce se žáky
- Participace na vedení preventivních programů pro třídy ve spolupráci s třídními učiteli
- Pomoc při realizaci aktivit se žáky zaměřených na řešení multikulturní problematiky ve škole
- Metodická pomoc pedagogům při sestavování individuálních vzdělávacích plánů pro integrované žáky
- Příprava konzultací, poradenského a psychoterapeutického vedení žáků s rizikovým chováním, žákům s výukovými a výchovnými problémy a v osobních problémech žáků, vyhodnocování výsledků individuální případové práce s těmito žáky
- Vyhodnocování realizovaných krizových intervencí pro žáky, příprava konzultací zaměřených na zpracování krize a vyhodnocování výsledků této práce
- Příprava a vyhodnocování výsledků psychologických činností v oblasti kariérového poradenství u žáků
- Příprava a vyhodnocování výsledků společných konzultací se žáky a rodiči v rámci péče o integrované žáky a poskytování služeb psychologického poradenství žákům s rizikovým chováním, žákům s výukovými a výchovnými problémy a v osobních problémech žáků
- Příprava a vyhodnocování výsledků společných konzultací se žáky a rodiči zaměřené na kariérové poradenství
- Příprava a vyhodnocování výsledků skupinové a individuální práce se žáky zaměřené na techniky a hygienu učení
- Příprava a vyhodnocování výsledků skupinové práce se žáky zaměřené na osobní rozvoj žáků
- Příprava a vyhodnocování výsledků skupinové terapeutické práce se žáky
- Příprava a vyhodnocování jednotlivých setkání a celkových výsledků skupinové a komunitní práce se žáky
- Koordinace preventivní práce ve třídách, pomoc při přípravě a vyhodnocování výsledků preventivních programů pro třídy

- Příprava podpůrných programů pro oblast spolupráce třídního učitele se třídou, vyhodnocování šetření
- Pomoc při přípravě a vyhodnocování výsledků aktivit zaměřených na řešení multikulturní problematiky ve škole
- Administrativa, dokumentace
- Participace na přípravě přijímacího řízení na střední/vysoké škole

## **Příloha č. 2**

### **Dotazník**

*Dotazník je anonymní. Pro potřeby výzkumu vyplňte prosím údaje v záhlaví.*

*Na otázky odpovídejte dle svého názoru a přesvědčení, neexistuje odpověď správná či nesprávná.*

**Věk:**                      **Druh školy:**              základní              speciální              střední  
**Počet žáků školy:**    **Třídnictví:**              ano                      ne

**Současná přítomnost školního psychologa ve škole:**              ano      ne

### **1. Jaké máte povědomí o náplni práce školního psychologa?**

žádné              malé              něco vím              mám dobrou představu

### **Přesněji:**

### **2. Jaké služby by podle Vás měl školní psycholog poskytovat učitelům?**

### **3. Pokud na Vaší škole ŠP působí, využil (a) jste již jeho služby? V čem?**

**4. Pokud na Vaší škole ŠP nepůsobí, vyskytla se situace, ve které byste ho využil(a)?  
Jaká to byla situace?**

**5. Je ŠP (byl by) podle Vás ve škole potřebný, prospěšný?**

ne

spíše ne

nevím

spíše ano

**8. Vidíte v přítomnosti ŠP pro učitele nějaká negativa (ohrožení)? Jaká?**

Děkuji za ochotu při vyplnění.

